

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ КОНЦЕПТ І МОДЕЛЬ ДИПЛОМАТІЇ ШАРЛЯ МОРІСА ДЕ ТАЛЕЙРАНА–ПЕРІГОРА (1754–1838): ІСТОРИКО–ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

За підсумками компаративного аналізу зовнішньої політики і дипломатії європейських держав раннього Нового часу (XVI–XVIII ст.) і Нового часу в статті подано модель європейської дипломатії досліджуваного періоду. Особлива увага приділяється інституціональному розвитку суспільно-політичної думки та інституційно-дипломатичної практики в Західній і Центральній Європі. Визначено напрями розвитку теорії та практики зовнішньої політики і дипломатії в Європі раннього Нового і Нового часу, особливості їх формування і становлення у провідних державах Європи. У статті проаналізовано політико-дипломатичну діяльність Шарля Моріса де Талейрана-Перігора (1754-1838) – французького політика, дипломата і державного діяча, який відіграв ключову роль у становленні та інституціональному розвитку французької державності доби раннього Нового і Нового часу.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, інституціоналізація, політико-дипломатична система, модель дипломатії, інститути дипломатії, Ш.М. де Талейран-Перігор (1754-1838), Віденський конгрес (1814-1815рр.), Франція, Європа.

У добу раннього Нового і Нового часу в Європі відбуваються нові політико-дипломатичні процеси, які базуються на нових соціально-економічних, політичних і міжнародно-правових чинниках і константах. Нові політико-дипломатичні системи формуються у відповідь на нові виклики і загрози трансформацій політико-правових систем провідних держав Європи ранньомодерного часу.

Теорія і практика дипломатії, зовнішньої політики й міжнародних відносин на сьогодні знову стає об'єктом прискіпливої уваги сучасних науковців, що можливо пояснити одним беззаперечним фактом – кардинальними змінами, що відбуваються щоденно в сучасній системі міжнародних відносин глобалізованого світу. У такі критичні моменти відповіді, як правило, на нашу думку, варто й необхідно шукати перш за все, в історичному досвіді.

Так, одне з центральних місць у політико-дипломатичній теорії й практиці доби раннього Нового часу (XVI–XVIII ст.) і Нового часу посідали проблеми розуміння сутності, функцій, методів реалізації влади та їх інституціонального розвитку. З цією проблематикою пов'язані й оцінки сучасників щодо різноманітних державно-правових форм і типів правління, інституційних політичних процесів, характеристик реальності й створення ідеалів при висвітленні завдань і практичної діяльності влади, концептів “зовнішня політика” і “дипломатія”, моделей дипломатії, інститутів дипломатії, дипломатичного інструментарію, політико-дипломатичних систем, технік переговорного процесу тощо. Інституціоналізація – це перетворення будь-якого політичного явища (зокрема зовнішньої політики і дипломатії) на організовану системоустановчу інституцію. Вона є формалізованим, упорядкованим процесом з певною структурою відносин, ієрархією чи підпорядкованістю різних рівнів влади і іншими ознаками організації (правила поведінки, звичаї, закони, норми, церемоніал, дипломатичний протокол, інститути дипломатії, дипломатичний інструментарій, політико-дипломатичні системи тощо).

Постановка проблеми інституціоналізації зовнішньої політики є новою для історичного дослідження, відтак вимагає застосування системного аналізу та відповідної термінології, яка необхідна для виконання наукових завдань. Виходячи з постановки проблеми – маємо вивчати не лише схему хронологічних подій зовнішньополітичної діяльності держав і їх дипломатичний інструментарій спираючись на джерельну базу, показати перетворення зовнішньої політики і дипломатії як політичного явища на організовану системоустановчу інституцію, проаналізувати внутрішні та зовнішні функції держави, виявити критерії ефективності зовнішньої політики і дипломатії з погляду формування європейської системи держав чи визначення пріоритетів зовнішньої політики держав Європи.

Для доби раннього Нового часу (XVI–XVIII ст.) характерний об'єктивно обумовлений процес інституціонального оформлення зовнішньої політики і дипломатичних служб держав Європи. Для вивчення цих історичних процесів, явищ і подій автор пропонує до раніше існуючих досліджень підійти з нових методологічних засад, а саме – використати теорію інституцій та інституціональних змін у політичних, правових, суспільних системах і дипломатичних системах. Такий методологічний підхід дає можливість показати, як інституції розвиваються у відповідь на конкретні виклики, стимули, стратегії та варіанти вибору і, відповідно, як вони впливають на функціонування систем міжнародних відносин упродовж тривалого історичного періоду [1, с. 101-104].

Поняття “інституціоналізація” активно використовують політологи, правознавці, філософи, соціологи, економісти для виявлення суперечливих проблем суспільного розвитку з найдавніших часів до сьогодення. Історики, враховуючи його специфіку та концептуально-теоретичну складність, не поспішають залучати до методологічного арсеналу історичного пізнання. Історичний аспект дослідження інституціоналізації зовнішньої політики і дипломатії передбачає виявлення способів досягнення тих чи інших суспільних результатів, відтворює процес самої трансформації, а не зосереджує увагу дослідника лише на простій фактологічній констатації. Така постановка проблеми має показати, яким чином відбувалося виникнення,

формування інституціональних основ і розвитку дипломатичних служб європейських держав, політико-дипломатичних систем провідних держав світу.

У сучасній українській історіографії проблеми міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії доби Середньовіччя та раннього Нового часу в контексті їх актуалізації для сьогодення та комплексного розуміння, досліджувалися такими вітчизняними науковцями, як С.В. Віднянський, Б.М. Гончар, О.Б. Дьомін, В.О. Дятлов, І.В. Жалоба, М.В. Кірсенко, А.І. Кудряченко, С.І. Лиман, О.П. Машевський, Н.Г. Подаляк, С.В. Пронь, О.І. Сич, С.Б. Сорочан, Л.Д. Чекаленко, Т.В. Чухліб, Ю.О. Каганов.

Значну увагу дослідженню проблем історії, теорії та практики дипломатії, зовнішньої політики і міжнародних відносин досить широкого хронологічного періоду (від Стародавнього часу, Середньовіччя й раннього Нового часу до Нового часу й Новітньої доби сьогодення) приділяють (приділяли) науковці Дипломатичної академії України при МЗС України (проф. Гуменюк Борис Іванович; проф. Ціватий Вячеслав Григорович; проф. Подаляк Наталія Гордіївна; проф. Чекаленко Людмила Дмитрівна; проф. Машевський Олег Петрович та ін.). В Академії засновано відповідні українські наукові школи досліджень історії, теорії та практики дипломатії, зовнішньої політики України та зарубіжних країн, зокрема – компаративний контекст, видано значну кількість науково-методичних видань та монографій.

Проблематику теорії та практики зовнішньої політики ґрунтовно досліджують у відділі історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України під керівництвом завідувача відділу проф. С.В. Віднянського. Окремі напрями досліджень Інституту всесвітньої історії НАН України (директор – проф. Андрій Іванович Кудряченко) присвячено питанням зовнішньої політики зарубіжних країн і України доби Новітнього часу (XX-XXI століть).

Характерною рисою російської історіографії другої половини XX-початку XXI століття, щодо дослідження проблем міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії Середньовіччя та раннього Нового часу, стало створення як узагальнюючих праць, так і наукових розробок регіонального та країнознавчого спрямування. Окремо необхідно виділити праці російських істориків-дослідників, таких як – Л.М. Брагіна, В.О. Ведюшкін, Н.І. Дев'яткіна, Ю.Є. Івонін, Л.І. Івоніна, О.Ф.Кудрявцев, М.А. Ліпкін, О.Д. Люблінська, Б.Ф. Поршнева, С.Д.Сказкін, С.П. Карпов, П.Ю.Уваров, Н.О.Хачатурян, Л.П. Хут, С.К. Цатурова, А.О. Чубарьян, М.А. Юсім та інші.

Суттєву увагу до проблем теорії та практики міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії Середньовіччя та раннього Нового часу у своїх наукових розробках приділяють представники французької, іспанської, німецької, італійської, англо-американської та латиноамериканської історіографічних шкіл [2; 3].

Суттєву увагу до проблем міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії раннього Нового часу у своїх наукових розробках приділяють представники французької, іспанської, німецької, італійської, англо-американської та латиноамериканської історіографічних шкіл. Англо-американська і французька історіографія представлена в праці Марка Жаретта [2]. На особливу увагу, як приклад, заслуговує монографія французького історика Тьєррі Ленца, яка була видана в Парижі у 2013 році. Ця робота відображає особливості поглядів представників новітньої французької історіографії на передумови, хід і результати Віденського конгресу. Першочергове завдання свого дослідження Т. Ленц вбачає не стільки в тому, щоб висвітлити фактичні події та інституціональну історію Віденського конгресу в різних її проявах, а головово в тому, щоб оцінити значущість його наслідків для всієї Європи. Французький дослідник підкреслює, що він намагався написати європейську історію Віденського конгресу, відмовившись від позитивних або негативних стереотипів і міфологем. Вельми показово, що автор книги заявив про необхідність подолати певною мірою застарілі франкоцентричні погляди на Віденський конгрес. У його роботі надається розгорнута французька історіографія досліджуваного питання [3].

У цілому, аналіз науково-теоретичних розробок стосовно генезису та розвитку системи європейських держав свідчить про усталену в історіографії традицію фактологічного відтворення процесів, спираючись на принцип історизму, що значною мірою свідчить про неможливість за таких умов уникнути схематизації відтворення історичних подій. У той же час, необхідно виявити організаційні та кількісні, якісно нові зміни в зовнішній політиці й дипломатії європейських держав досліджуваного періоду, тобто вказати на всі суттєві події та факти, не означає збагнути сутнісних ознак самої системи держав. Для її вивчення необхідно використовувати нові методи пізнання, однією з яких є теорія інституцій та інституціональних змін.

Мета статті – проаналізувати особливості формування політико-дипломатичних систем провідних держав Європи доби раннього Нового часу в контексті теоретико-методологічних засад теорії дипломатії, зовнішньої політики і міжнародних відносин, зокрема на прикладі зовнішньополітичного концепту і моделі дипломатії Ш.М. де Талейрана-Перігора, а також виокремити особливості віденської системи міжнародних відносин та історичне доленосне значення Віденського конгресу (1814-1815pp.) для політичного майбуття Європи й Європейського Союзу. У сфері зовнішніх зносин дипломатія є засобом реалізації зовнішньої політики. З цієї проблематики пов'язані й оціночні судження сучасників стосовно різних моделей дипломатії, дипломатичного інструментарію, об'єктивних оцінок політичних реалій і створення ідеалів міждержавних відносин. Саме в період раннього Нового часу створюються нові політико-дипломатичні системи, інститути дипломатії, нові механізми міждержавних відносин та технології переговорного процесу, теоретично обґрунтовується та практично розробляється новий дипломатичний інструментарій.

Під час написання статті було використано метод компаративного (порівняльного) аналізу, завдяки якому вдалось розглянути нові тенденції в розвитку системи міжнародних відносин, зовнішній політиці та розвитку моделі дипломатії європейських держав доби раннього Нового часу, а також аналітико-прогностичний, системно-історичний й історико-порівняльний методи дослідження.

Шарль М'оріс де Талейран-Перігор (фр. *Charles Maurice de Talleyrand-Périgord*) – є Міністром закордонних справ Франції в різні роки, першим в історії Франції прем'єр-міністром (з 9 липня по 24 вересня 1815 року), видатним європейським політичним діячем і дипломатом кінця XVIII – першої половини XIX століття. Його ім'я стало прозивним для визначення геніального й цинічного політика-конформіста, який із легкістю змінює політико-дипломатичні погляди й переконання і при цьому – процвітаючого при будь-якому політичному режимі. Отримав визнання серед сучасників як витончений дипломат, радник та інтелектуал, спритний політик і майстер залаштункової інтриги. Мав значний вплив на французьку дипломатію, міждержавні відносини та загальний хід європейської історії XIX сторіччя [4; 5]. Його вирізняли: велика проникливість, уміння використати слабкі сторони своїх противників і разом з тим віроломство, крайня віртуозність вибору засобів і деяка нерозбірливість в поцінуванні досягнення мети, відрізнявся феноменальним користюльством, жадав перш за все досягнення результату і цілей.

Шарль М'оріс Талейран один з найяскравіших європейських дипломатів і державних діячів цієї доби раннього Нового і Нового часу [6]. Він прожив довгих 84 роки. У вісімдесят років був ще на державній службі. Сам говорив, що приніс 14 різних присяг різним урядам і різним людям, його називали “слуга всіх панів”, і всіх цих панів по черзі він зраджував. У той же час, аристократ і дотепник, розумний і не позбавлений гумору. Його висловлювання ставали відомими всьому Парижові дуже швидко, а потім залишилися деякі, як приказки. Якщо можна говорити про наявність принципів у Талейрана, то його головний принцип – обов'язково зрадити. Заздалегідь прицілившись, він міг надовго залишатися в режимі очікування, пора чи не пора, і вичекати момент, коли пора неочікувано нанести ніщівний роздираючий на шматки стрибок-удар! І в сутності, практично ніколи не помилявся. Він був професіоналом найвищого ґатунку й майстром тонкої політико-дипломатичної інтриги. Але з іншого боку, з часом у Талейрана з'явилися й прихильники. Він дійсно був самим дотепним і мудрим, людиною свого часу. Його випадки – навіть проти імператора – поширювалися по Парижу миттєво, його жартів – страшніших, ніж образи – чекала вся Європа. Талейран був у цьому сенсі справжньою непересічною особистістю “галантного XVIII століття”, який пам'ятає, що насмішка сильніше кулі, що “світська людина не боїться померти, а боїться більше бути висміяною через бруд на шовковій панчосі” [7].

Але будь Талейран тільки розумний і дотепний – він був би просто одним із безлічі чудових покидьків, яких забавно цитувати, але не хочеться поважати. Талейран був великим дипломатом. Він виграв Віденський конгрес (1814-1815рр.) – і повернув Франції все, що втратив своїми останніми поразками Наполеон. Оноре де Бальзак – один із багаточисленних видатних шанувальників Ш.М. Талейрана – не раз наголошував, що не Наполеона, а Талейрана варто було б робити кумиром нації. Наполеон утопив Європу в крові, поклав у боях в ім'я своєї слави сотні тисяч французів, більше половини всіх дорослих чоловіків Франції, зрештою, втратив всі завоювання – і свої, і республіки. А Талейран, на Віденському конгресі, не проливши ні краплі крові, лестощами, інтригами, умовляннями – домігся неможливого: Франція залишилася в природних межах, у політичному союзі з Англією й Австрією, залишилася однією з найсильніших країн Європи. За це князь Беневентський (Талейран мав такий титул у період 1806-1815 рр.) спокотував свої гріхи, бо дуже мало політиків у всі часи могли похвалитися таким результатом при таких скромних вкладеннях зусиль.

У XXI столітті Шарля М'оріса Талейрана пам'ятають в основному, за геніально-безсоромну формулу, яка стала модною: “Вчасно зрадити – це не зрадити, а передбачити”. Але не варто забувати, що автор жив у часи, коли за відданість людям, поглядам, режимам, людина позбавлявся не якихось булочок або посад, а свободи й навіть життя. Французька революція навчила тих, хто хотів її пережити, ставитися до принципів легко, і Ш.М. Талейран засвоїв цей історичний урок. Змінюючи один одного, йшли в небуття важливі Людовики і Наполеони, принципи Робесп'єри і Марати... А Талейран залишався завжди при владі, почестях і на робочому місці, завжди при сильному, завжди при грошах. Утім, крім уміння вчасно покинути тонучий корабель, у князя було чимало й інших корисних у житті принципів, завдячуючи яким він був, мабуть, самим багатим чиновником за всю історію Франції [8].

Ймовірно, що цей політичний велетенський свого часу формувався в особливих політико-дипломатичних лаштунках із самого дитинства. Шарль М'оріс Талейран-Перігор народився 2 лютого 1754 року в Парижі на вулиці Гарансьєр. Його батькові Шарлю Данієлю – князю Шале, графу Перігору і Гриньоля, маркізові Екседею, барону де Бовілю і де Марєю минуло тільки 20 років. Його дружині Олександрині було на 6 років більше. Відразу після хрещення дитину віддали годувальниці в передмістя Сен-Жак. Одного разу, залишений без нагляду Шарль М'оріс впав з комоду і досить серйозно пошкодив праву ногу. На все життя він залишився кульгавим, правда, за його словами: “Тільки не на балу і не перед жінками”. Це на все його світське й політико-дипломатичне життя стало фізичною вадою. Дана тема (про вроджене каліцтво) стала улюбленою темою тогочасних карикатуристів. Як засвідчують сучасники, він, наприклад, не міг довго із за цієї вади стояти без тростини. Тому він позував, спираючись на постамент (наприклад, для художника П'єра-Поля Прюдона, у 1817 році).

У вересні 1760 року його відправили навчатися в паризький коледж Аркур, а в 1770 році молодий Перігор вступив до семінарії Сен-Сюльпіс. Чотири роки він провів у семінарії, а закінчив свою освіту в Сорбонні в 1778 році. Ще не отримавши сан єпископа, Талейран став “міністром фінансів” церкви, зайнявши в 1780 році пост генерального агента духовенства Франції при королівському уряді, що дозволило йому мати великі статки на фінансових спекуляціях. Зрештою, Шарль М'оріс Талейран вважав, що для того аби бути пристойним “міністром фінансів” у церкві, не треба розумітися на грошах, треба розумітися на способах їх знаходження і “правильного для всіх розподілу”. Ураховуючи значні заслуги свого міністра, у кінці 1788

року Папа Римський утвердив Талейрана єпископом Отенським, а 1789 року його обрали депутатом Генеральних штатів від духівництва Отена [9].

Парламентська кар'єра Талейрана була стрімкою і блискучою. Він виступив з низкою важливих пропозицій, які були враховані при підготовці документів, що стали етапними в історії Французької революції. У 1789 році єпископ Отенський з трибуни Установчих зборів висунув пропозицію про відчуження церковного майна на користь держави. Популярність Ш.М. Талейрана особливо зросла після того, як він 1790 року запропонував запровадити свято Дня Взяття Бастилії. Під час цього свята єпископ відслужив урочисту месу перед вівтарем, спорудженим посеред Марсового поля. Поступово, але неухильно, Талейран зближувався з французькою буржуазією, проте не полишав добрі стосунки з королівським двором, зокрема з герцогом Орлеанським. Узагалі це час, коли в Талейрана з'являється досить широке коло знайомств та дружніх стосунків. Ще раніше він познайомився з Вольтером, міністром закордонних справ Франції Шуазелем, а трохи пізніше з майбутньою письменницею баронесою де Сталь, політиком Мірабо, та на всяк випадок став відвідувати масонську ложу. Це дозволило йому на час смерті голови Дипломатичного комітету Мірабо, у квітні 1791 року зайняти його місце. Що правда, трохи раніше король задовольнив його прохання про відставку з поста єпископа Отенського. На схилі свого життя Шарль Моріс Талейран написав: "Уся моя молодість була присвячена професії, для якої я не був народжений...". У Талейрана завжди були складні відносини з церквою, оскільки про його відносини з Богом, за його ж словами: "...знали тільки вони удвох".

Першим дипломатичним договором, який підписав Шарль Моріс Талейран, було рішення про підготовку та озброєння 27 кораблів для іспанського флоту. Це було продовженням франко-іспанського договору 1761 року, вигідним для Франції, Іспанії та Талейрана, який отримав за це свої перші "дипломатичні" винагороди – 100 тисяч доларів від іспанського посла. У 1792 році міністерство закордонних справ запропонувало нашому герою провести перші в його житті дипломатичні переговори з Англією. Вони закінчились успішно, посол домогся повного нейтралітету Англії по відношенню до внутрішніх справ Франції.

Після падіння в серпні 1792 року королівського режиму, за дорученням Ж. Дантона Шарль Моріс Талейран підготував документ, який пояснював урядам європейських держав суть революції та причини знищення монархії. У нього склалися гарні відносини з новою владою, проте приводи для хвилювання за власне життя в Ш.М. Талейрана збереглися. Треба сказати, що він мав феноменальну здатність уникати небезпек, які йому загрожували. Так, в кінці 1792 року, хтозна яким чином Талейрану вдалося умовити Дантона відправити його до Лондона зі "страшенно важливою місією" – бути представником Франції, окрім офіційного посла й інших дипломатів, на переговорах з питання про введення в обох країнах єдиної системи міри та ваги. І зробив це досить вчасно: через декілька днів після від'їзду, були знайдені дві записки, в яких він пропонував співробітництво Людовику XVI – королю Франції, якого Талейран публічно називав "кровожерливим монстром". Вигнання Шарля Моріса Талейрана продовжувалось до вересня 1796 року. Завдячуючи своїм зв'язкам з дружиною шведського посла баронесою де Сталь та спільній "ніжній дружбі", заснованій на фінансових спекуляціях з одним із лідерів Директорії віконтом Баррасом, він ввійшов в уряд та згодом очолив Міністерство зовнішніх зносин. В одному зі своїх листів, після призначення на посаду Талейран написав: "Тепер у мене є місце, де треба досягти багатства, величезного багатства". Проте, академік Гарле та інші дослідники звертають увагу, що незважаючи на це Талейран у своїх "дипломатичних операціях" послідовно дотримувався своєрідної етики: якщо він не міг виконати того, що обіцяв, він повертав гроші отримані в якості авансу. Вплив Талейрана на діяльність французької дипломатії був дуже значним, він був своєрідним посередником спочатку між Директорією, а потім Бонапартом й Європою, яку останній хотів завоювати.

Розквіт дипломатичної кар'єри Шарлі Моріс Талейрана пов'язаний з епохою Наполеона Бонапарта. Він допоміг молодому полководцю підготувати державний переворот 9 листопада 1799 року, за що отримав пост міністра закордонних справ. Бонапарт вважав, що в Талейрана "є багато з того, що необхідно для переговорів: світські манери, знання дворів Європи, відоме ім'я та нерухомість у рисах обличчя, яку ніщо не може змінити". На службі Бонапарту він досяг усього чого прагнув: грошей, влади, високих державних посад, звань і титулів. Він навіть одружився. Його дружина – мадам Гран зовні була дуже гарною, але розумом, на горе для свого чоловіка, Господь її не нагородив. Тому їх сімейне щастя було не довгим. Дуже швидко вони стали жити окремо, хоча не розлучилися, оскільки Шарль Моріс не міг залишити жінку, яка ризикнула вийти за нього заміж, навіть якщо вона не розуміла на що вона йде [10].

За час своєї дипломатичної кар'єри Ш.М. Талейран провів багато дипломатичних переговорів і підписав історичні договори: Ам'єнський (1802), Пресбургський (1805), Тільзйтський (1807), після якого він подав у відставку. Значно пізніше, знаходячись у вигнанні Наполеон говорив про причини відставки Талейрана: "Це талановита людина, але з ним можна мати справу тільки за гроші. Королі баварський і вюртембергський стільки разів звертались до мене зі скаргами на його жадібність, що якиби не його дипломатичний хист, я б ще раніше відібрав у нього міністерський портфель". Проте, повною мірою дипломатичний геній Талейрана зреалізувався на Віденському конгресі (1814-1815). Переможена Франція отримала дипломатичні поступки, після підписання яких один з європейських дипломатів сказав: "Якщо уважно це прочитати, то невідомо хто виграв – переможена Франція, чи переможна коаліція. Треба бути уважними, щоб Талейран не видавив з нас контрибуцію за те, що ми звільнили від Наполеона Європу, Францію і самого Талейрана". 31 березня 1814 року стало історичним днем в житті Талейрана. Він вирішив проблему кому ж правити Францією, запропонувавши принцип легітимності, що обґрунтовував формальну законність повернення монархії: "Легітимність королівської влади або, краще сказати уряду, являє собою захист і ґрунт для життя народів,

тому вона якщо не є, то повинна бути священною” – таке формулювання сподобалось усім монархам переможцям і було ними прийняте.

Після 1815 року Талейран відійшов від дипломатичної діяльності на цілих 15 років. Він повернувся тільки в 1830 році – отримавши призначення на посаду посла в Лондоні. Він починав свою кар’єру в британській столиці, і закінчив її в цьому ж місті. Талейран перебував на цій посаді чотири роки і за його власними словами Франція отримувала за цей час: “... все що можна отримати від Англії корисного”.

Шарль Моріс Талейран – людина-легенда, інтуїтивний пророк свого часу, видатний французький дипломат, міністр закордонних справ, голова французької делегації на Віденському конгресі 1814-1815рр. Він вчасно визнав революцію, що повалила монархію. І так само вчасно встав на сторону Наполеона, який того часу набирив політичну вагу й силу, а потім приєднався до противників імператора. Талейран зберігав добрі стосунки з Англією навіть в епоху Наполеонівських війн, красувався, відзначався розумом і політичною мудрістю під час Реставрації Бурбонів, але зрадив і їх незадовго до падіння. Е. В. Тарле, який звернувся до образу Талейрана у своєму відомому історичному дослідженні, відповідає на питання – що ж керувало цією людиною? Безпринципність, доведена до високого мистецтва? Або політична далекоглядність і загострене почуття реальності.

І ми, звертаючись до цієї непересічної особистості доби Нового часу ставимо питання: хто він є – віртуозний дипломат, мудрий політик чи злий геній свого часу? На прикладі Талейрана можливо вивчати дипломатію, бо його професійні набутки й написані ним “Мемуари” – це фундаментальний підручник, конспект настанов з теорії, історії та практики дипломатії [11].

Дипломатія – це невід’ємна частина відносин великих держав, професія, яку кодифікували в Італії часів Ренесансу і, зокрема, у Венеціанській республіці. Вона може піднятися до рангу мистецтва, коли відображає певне сприйняття світу. І з цієї точки зору Шарль Моріс де Талейран-Перігор (1754-1838) займає по-справжньому унікальне місце: він не просто сяяв і виокремлювався видатними навичками перемовника у свій час, але й залишив нащадкам твір про дипломатію, який виявився непідвладним століттям точно так само, як класичні вислови непідвладні віянням мод, наприклад, він часто говорив: “...Мистецтво розставляти потрібних людей в необхідних місцях – початок науки управління, але знайти місце для незадоволених, найтяжче всього” [12].

Талейран належить до тієї епохи, коли піднята на плечах Вольтера, Мірабо, Меттерніха і Кутузова Європа простягалася набагато далі своїх географічних кордонів. Частиною того часу був і Наполеон (1769-1821), про якого писав Франсуа-Рене де Шатобріан у своїх “Замогильных записках (нотатках)” (1811): “Відійти від Імперії Бонапарта і до того, що прийшов їм на зміну, це те ж саме, що кинутися з буття в небуття, стрибнути з вершини скелі в бездонну прірву”. І хоча зараз на зорі XXI століття глобалізація, очевидно, більше не народжує геніїв, менш плідною її ніяк не назвати: сцена демонстрації могутності охоплює нашу планету, а міжнародних акторів на ній виступає величезна безліч. Міжнародні відносини стають об’єктом наукових досліджень і набувають безпрецедентної складності. У цих нових умовах погляди “принца дипломатів” (так звучала тема науково-практичного семінару, що відбувся 10 років тому з нагоди 250-річчя з дня народження Талейрана) залишаються джерелом натхнення.

Пристрасть Шарля Моріса Талейрана, “принца дипломатів”, до земних радощів, незважаючи на призначення єпископом Отенським у 1788 році, надані відразу трьома абсолютно різними режимами (революціонерам, бонапартистам і ліберальній монархії) послуги та неоднозначні відносини з Наполеоном представляють його лукавою, брехливою і здатною до зрадництва людиною.

Насправді все не так просто. Щоб зберегти за собою впливові посади (вони приносили гроші, але все ж вимагали вагомою віддачі) під час потрясінь, які призвели до зміни політичного режиму у Франції від монархії до революції, а потім від Імперії до Реставрації, Талейрану довелося продемонструвати видатний розум, сильну волю і повне самовладання. Корисливість навряд чи була досить потужною силою, щоб привести в рух цього чоловіка, якого Жан Ор’є називав “незрозумілим сфінксом”. Йому було потрібно чітке розуміння ситуації, щоб прокласти курс через неспокійні стрімкі води його часу.

До Пресбургського миру 1805 року (його підписали після Аустерліца) Талейран дозволяв військовому генію Наполеона зміцнювати позиції постреволуційній Франції посеред монархічної Європи. Йому припав до смаку розумний мир з Австрією і Росією, однак прагнувши підпорядкувати собі весь континент Бонапарт дивився на цю ситуацію зовсім інакше. На Ертфуртському конгресі в 1808 році Наполеон доручив йому укласти тактичний альянс з російським монархом Олександром I, але Талейран зблизив царя з королем Австрії Францем II Австрійським. З цього моменту Талейран слугував лише власним розумінням Європи, а не поглядами свого імператора. Йому було відомо, що Наполеон мав намір затвердити свій імперський лад всюди, від Парижа до Москви, від Лондона до Риму. Для Талейрана же самим головним і незаперечним завжди була рівновага.

Талейран був проти вторгнення в Іспанію та її непотрібних страждань, які змалював у пам’яті цілого народу Гойя. Він був проти безмежної ворожості до консервативної австрійської монархії, проти катастрофічного вторгнення в безкрайню Росію, яку описав Лев Толстой у своїй “Війні і мирі”: лише за один день у жахливій м’ясорубці у Бородіно росіяни втратили 42 тисячі осіб, а французи – 58 тисяч! Про це пише Талейран у своїх “Мемуарах”: “Увесь той час, коли мені було доручено керівництво закордонними справами, я служив Наполеону з вірністю й старанністю. Тривалий час він прислухався до тих поглядів, які я вважав своїм обов’язком йому донести. (...) Установити у Франції монархічні інститути, які гарантували б суверенну владу, утримавши її в належних межах. Заспокоїти Європу, щоб вона пробачила Франції її щастя і славу”.

Талейран народився у XVIII столітті, але в нього вже тоді сформувалося уявлення Європи з урівноважуваними один одного центрами впливу. Інакше кажучи, він набагато випередив свій час, став передвісником багатопольності (поліцентричності) світоустрою. Ця концепція континенту визначала його ставлення до Франції та тим, хто нею керує. Франція повинна прагнути лише залишитися самою собою, великою країною, а ще й країною без ексцесів, ключовою ланкою європейської системи. Нації, політичні структури та режими повинні лише формувати в ній збалансоване ціле. І така будова (архітектоніка, інтернаціоналізації) має стримати прагнення до могутності. Талейран став втіленням універсалізму і зайняв позицію щодо внутрішніх проблем з точки зору їх зовнішнього представлення. Він згадував про словах Монтеск'є (коли той пішов з життя, Талейрану був усього рік): "Якщо мені було відомо щось корисне для батьківщини, але згубний для Європи і всього людського роду, я б розглядав це як злочин".

У 1814 році цей представник знекровленої Франції (Гульєльмо Ферреро називав його "конструктивним генієм") зміг з опорою на невеликі держави заручитися достатнім впливом, щоб сформувати на знаменитому Віденському конгресі новий європейський порядок, "європейський концерт держав". Коаліція держав розуміла, що Талейран керується інтересами всього континенту в цілому, і тільки тому дозволила його таланту генія зайнятися реорганізацією Європи, яка була в цілому вигідна для ослабленої військовими поразками Франції. Крім наполеонівської Франції, що набрала сили в початку XIX століття державою стала Росія. Це означало загрозу для статус-кво. Однак з допомогою дипломатичного мистецтва Талейран мав намір знайти підходяще місце для нової російської дійсності. Коли він на заході днів був послом у Лондоні, йому вдалося домовитися про формування Четверного союзу (Іспанія, Португалія, Англія, Франція) на протязі Священного союзу [13].

Підсумком інституційних процесів трансформаційної доби раннього Нового часу в Європі став саме Віденський конгрес, який започаткував нову систему міждержавних відносин – Віденську. Нова Європа стала інституційно функціонувати за закономірностями нової системи міжнародних відносин, зі своїми принципами та правилами гри. Віденський конгрес (01 листопада 1814р. – 08 червня 1815р.) – це найбагаточисельніший і найдовший саміт в історії міжнародної політики та світової дипломатії [14; 15]. Він продовжувався дев'ять місяців, на нього прибули глави 216 європейських держав. У той же час він став доленосною золотою піснею Шарля-Моріса Талейрана.

Віденський конгрес, "Битва дипломатів" (1814-1815 рр.) – це унікальне для свого часу політико-дипломатичне явище, за підсумками якого були випрацьовані принципи міждержавного діалогу, використання інститутів офіційної дипломатії та неформальної (кулуарної) дипломатії, елементів і норм дипломатичного протоколу, етикету й церемоніалу, які лягли в основу дипломатичної практики у всьому світі, а не лише в Європі. На політико-правовому та дипломатичному рівнях Віденський конгрес ввів до політичного обігу або юридично закріпив такі засадничі терміни геополітики як – рівновага і баланс сил, великі держави, домінуючі держави, коаліція держав, нові кордони і території, плацдарми тощо. Віденська система заклала основи геополітичній епосі, основу якої становив імперський принцип контролю географічного простору. Віденський конгрес закріпив статус-кво європейських кордонів, які залишалися в такій конфігурації незмінними до середини XIX століття, уперше розробив систему мирного врегулювання міжнародних відносин і здійснив спроби створити дієві нові механізми взаємовідносин між монархами та їх народами [16; 17].

Важливою віхою в історії Віденського конгресу стало прийняття як додатку 17 ("Положення щодо дипломатичних агентів") до Заключного акта Віденського конгресу, або т. зв. – Віденського регламенту. Його основні положення увійшли в дипломатичну практику як загальновизнані норми міжнародного права. Віденський регламент (1815) – це перший багатосторонній акт міжнародного права, перше положення щодо єдиної класифікації дипломатичних рангів, зафіксоване 1815 року в додатку до Заключного акта Віденського конгресу.

Віденський конгрес дійсно став світлим святом усіх дипломатів, зоряною годиною європейської дипломатії, і світової дипломатії в цілому. Саме на Віденському і подальших конгресах був даний поштовх розвитку багатосторонньої дипломатії. Потужний імпульс отримав процес удосконалення та систематизації дипломатичних служб, процес професіоналізації дипломатичної діяльності, яка саме тоді остаточно перетворилася на особливу, спеціалізовану галузь державної служби. Престиж професії дипломата піднявся на небувалу висоту. Віденський конгрес прославився як найвитонченіша битва дипломатів, в якій зішлись кращі політичні та дипломатичні уми тодішньої Європи.

Славнозвісний Віденський конгрес визначив геополітичну конфігурацію Європи і магістральні напрями великої світової політики на декілька десятиліть наперед, узагальнив досвід системної перебудови міжнародних відносин. Віденський конгрес підвів геополітичні підсумки війни коаліцій європейських держав з наполеонівською Францією і встановив нові європейські кордони. Він узагальнив досвід трансформації світового порядку початку XIX століття, який набув нової якості у формі європейського концерту. Цей конгрес закріпив нове співвідношення політичних і дипломатичних сил в Європі на декілька десятиліть, а заснований після закінчення конгресу Священний союз став одним із перших інституційних утворень, націлених на підтримку європейської стабільності й безпеки [18].

Підсумки Віденського конгресу слугували важливим стимулом для подальшого соціально-економічного, безпекового, політичного та дипломатичного європейського розвитку. Практичні здобутки Віденського конгресу і досвід, набутий європейською дипломатією кінця XVIII – початку XIX століття, визначили майбутній інституціональний розвиток світової дипломатії та міжнародного права, не втративши своєї актуальності й для сьогодні.

Сьогодні в дусі перманентної дипломатії Шарль Моріс Талейран підтримав би ідею про глобальну рівновагу на основі конкретної та організованої поліцентричності (багатополярності). На будь який вчинок чи дію, що порушує односторонньо баланс, необхідно відреагувати так, що б це відповідало інтересам, у тому числі, й інтересам сторони, що це скоїла. Він підтримав би тих, хто вважає, що американській наддержаві варто, насамперед, навчитися обмежувати застосування своєї величезної сили. Талейран припинив дотримуватися лінії Наполеона, бо вважав, що той зарвався і вів Францію, і всю Європу до трагедії. У XXI столітті набирає сили держава – це вже не Росія, а, ясна річ, Китай. Талейран не став би плодити порожній ажіотаж навколо “китайської загрози”. Ажіотаж щодо визначення суперечить дипломатії і не підходить для міжнародних відносин. Більш того, він може стати небезпечною загрозою, коли відштовхується від помилкової ідеї.

“Китайська загроза” викликає найбільшу істерію в тих, хто хотів би маніпулювати глобалізацією так, щоб вона принесла вигоду тільки їм одним. Талейран би задумався про те, як зробити Китай частиною глобальної системи і незмінно співпрацював би з тими в Піднебесній, хто хоче добитися для своєї країни належного їй місця в збалансованому світі-утворенні. Потрібно не намагатися хитрістю чи силою стримати Китай, який набирає потужний політичний і військовий потенціал, а розумно підібрати йому найбільш належне місце, яке всі без винятку будуть вважати таким. Крім того, у зв'язку з піднесенням Китаю цей великий дипломат, якому вдалося зберегти єдність Європи на Віденському конгресі, підкреслив б важливість інтеграції нашого континенту. Адже тільки єдина Європа може розраховувати на вагомий роль у світових справах поруч з відродженою Китаєм і американською наддержавою.

Він би не погодився з ізоляцією Росії від Заходу і Європи при тому, що процвітання китайського світу зараз володіє найпотужнішою притягальною силою. Таким чином, для запобігання дисбалансу в масштабах Євразії його перманентна дипломатія була б спрямована на зближення Європейського Союзу з Росією. Вона не обмежувалася б домовленостями великих держав (Європейський Союз, Росія, Китай, Індія, Японія, США), але регулярно виділяла б місце державам другого і третього плану у все ще чинному ооновском просторі. Крім того, чи так вже ж ми чітко відокремлюємо одних від інших у відносинах, які існували в Європі ще за часів Талейрана? Руссо писав: “Європа – це ідеальне зібрання народів, у яких із загального є хіба що тільки назва. У той же час це справжнє товариство з релігією, мораллю, звичаями і навіть законами, жоден з народів якого не може віддалитися, не породивши при цьому хвилювань”.

Чи можна сказати те ж саме про взаємини великих цивілізацій? Формують чи вони, як говорив Руссо, “справжнє суспільство”? Хоча сьогодні Європа, США, Індія і Китай не утворюють товариство з однорідними цінностями, що створює основу для спекуляцій на тему “зіткнення цивілізацій”, світ зовсім не приречений на нескінченні історично-філософські розколи і ворожість один до одного. До того як у нас виїде позбавитися від напруженості й потенційно навіть усієї мозаїки конфліктів, нам у першу чергу потрібна увага до людства. Якщо дипломат по-справжньому великий, він черпає натхнення в примирювальному всіх гуманізмові, “концептові миру”. При відсутності таких необхідних зусиль сп'янілі розколом “ватажки” скористаються сьогохвилинними розбіжностями у власних цілях і потребах.

Деякі скажуть, що зовнішня політика і дипломатія держави лише відображає її внутрішні умови і потреби. Талейран же пропонує нам іншу точку зору. Сформована в нас картина зовнішнього та політико-дипломатичного світу може (принаймні, частково) формувати наш уявлення про внутрішній світ. Але, може бути, все це, по-простому, зрада? Напевно, це швидше вміння відійти від приватного і звернути погляд на загальне. Талейран, європейський діяч XVIII століття аж ніяк не застарів і в нашу епоху глобалізації та кіберпростору. Прославлена ним модель освіченої (просвітницької) дипломатії і прагнення до рівноваги назавжди залишаться віхою у формуванні того, що руйнує збурену страхом і прагненням до влади свідомість.

Маленький лірико-дипломатичний відступ від справ політичних до справ гастрономічних, гастрономічної дипломатії. Мова йдеться про всім сьогодні добре відомі тістечка еклери! Оскільки, одне із найвідоміших у світі тістечок придумав батько-засновник сучасної високої кухні Марі Антуан Карем. Карем, чи не перша у світі зірка кулінарії в нашому сучасному розумінні, готував для британського імператора Георга IV, банкіра Ротшильда, Наполеона Бонапарта, французького міністра закордонних справ Шарля Моріса де Талейрана. Талейран був також, говорячи сучасною мовою, “продюсером” Карема. Славу їм обом принесли бенкети під час перемовин під час Віденського конгресу, і з того часу Карем став законодавцем кулінарної моди для сильних цього світу. Аж до того, що вперше слово “еклери” англійською було згадано в американському журналі “Vanity Fair” (“Ярмарок суєти”). Щоправда, журнал досі пише про багатих та знаменитих, а еклери стали доступні й простим смертним. На думку Шарля Моріса Талейрана: “Найкращий помічник дипломата – це його кухар!”. А про каву, він любив додавати: “Кава повинна бути гарячою як пекло, чорною як чорт, чистою як ангел і солодкою як любов”.

Після 1815 року Талейран відійшов від дипломатичної діяльності на 15 років. Після революції 1830 року він увійшов до уряду Луї-Філіппа, а пізніше був призначений послом в Англії (1830-1834). На цій посаді сприяв зближенню Франції й Англії та віддалення від Бельгії та Голландії. При визначенні державного кордону Бельгії Талейран за хабар включив Антверпен у склад цієї держави. Але скандал, що невдовзі вибухнув, змусив дипломата узяти відставку [7; 11; 19, с. 43-49].

Талейран помер 17 травня 1838 року у віці 84 роки. Він похований у своєму розкішному маєтку Валансе в долині Луари. На могилі написано: “Тут покоїться тіло Шарля Моріса де Талейран-Перігора, принца Талейрана, герцога Діно, що народився в Парижі 2 лютого 1754 року та помер там же 17 травня 1838 року”. Свого часу, після смерті кардинала Рішельє, Папа Римський Урбан VIII сказав слова, які можна віднести і до

Талейрана: “Якщо Бог є – його преосвященству багато за що доведеться перед Ним відповісти. А якщо нема... то що ж, він прожив щасливе життя”.

Ставлення до Шарля Моріса Талейрана не було, – а воно апіорі й не могло бути – однозначним! Оточення високо оцінювало й цінувало дипломатичний талент Талейрана, але його безпринципність та схильність до корупції та справ неблагонадійних стала світовою легендою. Також була відомою схильність Талейрана у всьому отримувати вигоду. Коли він помер, у вищих станах французького суспільства жартували: “Талейран помер? А з якого боку йому це вигідно?”. Наполеон у своєму щоденнику написав: “Обличчя Талейрана настільки непроникне, що абсолютно неможливо зрозуміти його. Ланн і Мюрат жартували, що якщо він розмовляє з Вами, а цей час хто-небудь ззаду дає йому стусана, за його обличчям Ви не визначите цього”. Сам Талейран теж залишив по собі багато концептуальних думок, які стали крилатими висловами, як наприклад: “У політиці немає переконань, а є лише обставини”, “Політика – це всього лише спосіб тормозити народ таким чином, щоб вміло його потім використати для своїх потреб” тощо.

Для себе, після тривалого діалогу, Автор знайшов відповідь на поставлене в статті питання. А чи визначилися Ви, пане Читач із відповіддю на це питання. Думаю, що скоріше – так, актуалізуючи цю відповідь до питань і проблем, біфуркаційності й флуктуаційності політичних і політико-дипломатичних процесів і політики сьогодення!

Зовнішньополітичний концепт і модель дипломатії Шарля Моріса де Талейрана-Перігора знайшли своє безпосереднє впровадження в підготовці, результатах і підсумковому акті Віденського конгресу. Віденський конгрес, “Битва дипломатів” (1814-1815 рр.) – це унікальне для свого часу політико-дипломатичне явище, за підсумками якого були випрацьовані принципи міждержавного діалогу, використання офіційної дипломатії та неформальної (кулуарної) дипломатії, елементів і норм дипломатичного протоколу, етикету й церемоніалу, які лягли в основу дипломатичної практики у всьому світі, а не лише в Європі. На політико-правовому та дипломатичному рівнях Віденський конгрес ввів до політичного обігу або юридично закріпив такі засадничі терміни геополітики як – рівновага і баланс сил, великі держави, домінуючі держави, коаліція держав, нові кордони і території, плацдарми тощо. Віденська система заклала основи геополітичній епосі, основу якої становив імперський принцип контролю географічного простору. Віденський конгрес закріпив статус-кво європейських кордонів, які залишалися в такій конфігурації незмінними до середини XIX століття, уперше розробив систему мирного врегулювання міжнародних відносин і здійснив спроби створити дієві нові механізми взаємовідносин між монархами та їх народами.

Кульмінаційною біфуркаційною точкою переходу до нової системи міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії став саме Віденський конгрес (1814-1815рр.), якому ми і приділили особливу увагу в даному дослідженні. Цілком заслуговує на подальші дослідження поставлене питання про інституціональні та політико-дипломатичні витоки Європейського Союзу: через призму сучасності до історичних витоків інституціональної історії. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі нададуть можливість створити цілісну системну картину політико-дипломатичного світу в Європі доби Середньовіччя, раннього Нового і Нового часу, як інституційного кластеру міждержавних відносин.

Джерела та література

1. Ціватий В.Г. Теоретико-методологічне підґрунтя інституціоналізації та інституціональної теорії дипломатії доби раннього Нового часу (XVI-XVIII ст.): історичний аспект / В.Г. Ціватий // Сучасні тенденції в історії, соціології, політології та філософії: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 25-26 вересня 2015 року). – Львів, 2015. – С. 101-104.
2. Jarrett M. The Congress of Vienna and its Legacy. War and Great Power Diplomacy After Napoleon / Mark Jarrett. – London-New York: I.B. Tauris, 2013. – 522 p.
3. Lentz T. Le congrès de Vienne. Une refondation de l'Europe, 1814-1815 / Thierry Lentz. – Paris: Perrin, 2013. – 400p.
4. Документи для истории дипломатических сношений России с западными державами европейскими, от заключения всеобщего мира в 1814 г. до конгресса в Вероне в 1822 г. – Т. I. – СПб., 1823.
5. Собрание трактатов и конвенций, заключенных Россией с иностранными державами / Сост. Ф.Ф. Мартенс. – Т. III-IV. Трактаты с Австрией. – СПб., 1876-1878; Т. XIV. Трактаты с Францией. – СПб., 1905.
6. Тарле Е.В. Талейран / Евгений Тарле. – М.: АСТ, 2010. – 352с.
7. Emmanuel de Waresquiel. Talleyrand. Le Prince immobile. Fayard, 2003.
8. Борисов Ю. В. Шарль Морис Талейран / Юрий Борисов. – М.: Рипол Классик, 2003. – 480с.
9. Лодей Д. Талейран: главный министр Наполеона / Дэвид Лодей / пер. с англ. И. В. Лобанова. – М.: АСТ, 2009. – 512с.
10. Castellot André. Perrin. Talleyrand, 1997.
11. Талейран Шарль Морис. Мемуары / Шарль Морис Талейран. – М., 1959. – 440с.
12. Webster C.K. The Congress of Vienna. 1814-1815 / C.K. Webster. – New York: Barnes and Noble, 1963. – 213p.
13. Zieseniss Ch.J. Le congress de Vienn et l'Europe des prince / Ch.J. Zieseniss. – Paris, 1984. – 366p.
14. Livet G. L'équilibre européen de la fin du XVe à la fin du XVIII e siècle / Georges Livet. – Paris: PUF, 1976. – 231p.
15. Duff Cooper. Talleyrand. Un seul maître: la France. Alvik Editions, 2002.
16. Barbiche B. Les institutions de la monarchie française à l'époque moderne. XVI-e – XVIII-e siècle / Bernard Barbiche. – Paris: Presses Universitaires de France, 2012. – 369p.
17. Black J. A History of Diplomacy / Jeremy Black. – Reaktion Books, 2010. – 312p.
18. Mowat Robert Balmain. A History of European Diplomacy (1451-1789) / R.B. Mowat. – London: Hamden-Connecticut, 1971. – 311 p.
19. Ціватий В.Г. Дипломатичні битви на європейській шахівниці доби раннього Нового часу (XVI-XVIII ст.) і Віденський конгрес (1814-1815 рр.): інституціональний фінал / В.Г. Ціватий // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2015. – Вип. 44. – Т. 2. – С. 43-49.

Tsivatyi V. G. The foreign policy concept and model of diplomacy of Charles Maurice de Talleyrand-Perigord (1754-1838): historical and institutional context.

The article deals with the analysis of the foreign policy and diplomacy of the European states of the early Modern period (XVI-XVIII centuries). Particular attention is given to the institutional development of public and political opinion as well as to the institutional and diplomatic practices in Western and Central Europe. The author defines the directions of the theoretical and practical development of diplomacy and foreign policy in Europe of the early Modern period (XVI-XVIII centuries) as well as their formation peculiarities in the leading countries of Europe.

At the article is analyzed the political and diplomatic activities of Charles Maurice de Talleyrand-Perigord (1754-1838) – French politician, diplomat and statesman who played a key role in the institutional development of the French state of the early Modern time and Modern time. Particular emphasis is placed on its active, crucial and historical results of the Congress of Vienna (1814-1815).

Key words: foreign policy, diplomacy, institutionalization, political and diplomatic system, a model of diplomacy, the diplomacy institutions, Sh.M. de Talleyrand-Perigord (1754-1838), the Congress of Vienna (1814-1815), France, Europe.

Циватый В. Г. Внешнеполитический концепт и модель дипломатии Шарля Мориса де Талейрана-Перигора (1754-1838): историко-институциональный контекст

По итогам компаративного анализа внешней политики и дипломатии европейских государств раннего Нового времени (XVI-XVIII вв.) и Нового времени в статье представлена модель европейской дипломатии исследуемого периода. Особое внимание уделяется институциональному развитию общественно-политической мысли и институционально-дипломатической практики в Западной и Центральной Европе. Определены направления развития теории и практики внешней политики и дипломатии в Европе раннего Нового времени (XVI-XVIII веков), особенности их формирования и становления в ведущих государствах Европы.

В статье проанализировано политико-дипломатическую деятельность Шарля Мориса де Талейрана-Перигора (1754-1838) – французского политика, дипломата и государственного деятеля, который сыграл ключевую роль в становлении и институциональном развитии французской государственности эпохи раннего Нового и Нового времени. Особый акцент сделан на его активной, судьбоносной деятельности и исторических результатах Венского конгресса (1814-1815 гг.).

Ключевые слова: внешняя политика, дипломатия, институционализация, политико-дипломатическая система, модель дипломатии, институты дипломатии, Ш.М. де Талейран-Перигор (1754-1838), Венский конгресс (1814-1815 гг.), Франция, Европа.